

pogut excel·lir de debò i que no figurés gaire en l'actual moviment cultural de Catalunya tot i haver col·laborat algun temps en la premsa periòdica catalana. — R. D'A.-M.

Pere Grau Maristany, comte de Lavern

Entre les personalitats a les quals deu la cultura catalana sincera gratitud fou una de les particularment estimables la de l'Exm. Sr. Pere Grau Maristany i Olivé, primer comte de Lavern, qui traspassà d'aquest món el dia 23 de juliol de 1926. Alternant l'activitat comercial amb les intervencions en la vida pública, curant de múltiples atencions i conreuant nombroses i variades amistats, home de bon cor i de vida generosa, d'esperit obert i de temperament tolerant, fou En Pere Grau una figura verament popular de la societat barcelonina.

Nat al Masnou el dia 12 de gener de 1863, En Maristany sobressortí aviat en els seus estudis, doctorant-se, ben jove encara, en Ciències exactes i físico-químiques; als 18 anys obtingué el premi extraordinari d'aquests doctorats. El seu interès en pro de l'agricultura catalana l'impulsà a organitzar concursos agrícoles i a instituir la càtedra ambulat dels Estudis Universitaris, que sota el seu mateix nom de Pere Grau, i gràcies a la seva subvenció, anà divulgant durant diversos anys pels pobles de la nostra terra els coneixements més útils per al progrés de la nostra agricultura; essent després aquesta tasca continuada per l'Escola d'Agricultura que fundà la Diputació de Barcelona i més tard pels serveis agrícoles de la Mancomunitat catalana.

El nostre INSTITUT va ésser especialment afavorit amb la seva generositat: la cessió que'ns va fer d'un important conjunt de manuscrits originals de Mossén Jacinto Verdaguer, que ell havia pogut adquirir, i la seva contribució (amb altres subscriptors en reduït nombre) a la compra per a la nostra Biblioteca del Cançoner provençal que havia estat propietat de D. Pau Gil, el situen entre els donadors il·lustres dignes de la nostra cordial reconeixença.

Elevat a la Presidència de la Cambra de Comerç, va donar també mostra des d'aquest càrrec, del seu amor a la cultura i de la seva magnanimitat, fent a la dita Corporació un donatiu de 20,000 pessetes, que serví, repartit en diverses anualitats, per a premiar estudis econòmico-culturals: així foren patronats el treball del Sr. Ruiz Pablo, sobre *Historia de la Real Junta de Comercio de Cataluña* (obra remarcable, de la qual varem parlar ja en l'ANUARI MCMXV-XX) i el dels Srs. A. Martin-Alonso i A. Blasco Cirera, titulat *Investigaciones sobre la Taula de Cambi* (en el qual són estudiats principalment l'origen i primers temps d'aquesta antiga institució).

Des de la Presidència d'un altre organisme barceloní, l'Acadèmia provincial de Belles Arts, donà també el comte de Lavern proves de la seva lliberal protecció als estudis artístics fundant alguns premis i impulsant i afavorint la publicació de la important monografia de Mn. Josep Gudiol sobre *El pintor Lluís Borrassà*.

Altres testimonis del seu desprendiment i del seu amor a l'Art, foren la protecció que dispensà a diversos escultors i pintors i l'edició per ell costejada del llibre de Bonaventura Bassegoda *Las estatuas de Barcelona*, que destinà a premis per a les Escoles públiques en temps que li havia estat confiat el càrrec de Delegat regi d'Ensenyament primari (els emoluments del qual càrrec renuncià també per a premis als escolars).

Membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, ex-Diputat a Corts i ex-Senador, vocal de diversos organismes oficials i de les Juntes de varies altres entitats de Barcelona, en les quals mai no figurà passivament, pot dir-se d'En Pere Grau que fou una personalitat representativa, plena d'activitat i de nobles intencions i que sabé agermanar amb una certa vanitat ingènua un franc bon humor i una innegable bona voluntat. — F. V. T.

Adolf Bonilla i San Martín

La mort del Prof. Adolf Bonilla i San Martín no podia deixar d'ésser sincerament sentida a Catalunya, a la qual havia dat en diverses ocasions proves de bon afecte. Aquí comptava el docte polígraf amb nombroses amistats i amb ampla simpatia, desvetllada no sols per la seva vàlua intel·lectual sinó també per la seva personal gentilesa. Quan un hom el recorda, llavors del primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat a Barcelona per l'octubre de 1906, en el qual va pronunciar un eloqüent discurs en lloança del nostre idioma i de la nostra literatura,

sembla que hom senti encara la seva veu sonora i afable, que hom vegi novament la seva figura corpulent i vigorosa, i que revisquí altre cop la impressió favorable que produí en aquell moment a l'auditori congregat al Teatre Principal la seva actitud franca, noble i decidida. En diversos viatges successius tornà després a visitar la ciutat de Barcelona, sempre amb el desig d'estar al corrent dels progressos del nostre moviment cultural. Home d'esperit obert i generós, sentia el millor desig de comprendre les nostres coses, superior, a vegades, a la real o plena comprensió de certs caires essencials d'elles. La seva cordialitat era sempre afectiva i incondicionada. Un dels seus darrers viatges a Catalunya fou amb ocasió de la conferència sobre Balmes que pronuncià a Vich en la festa major de l'any 1923, amb ocasió de la sessió balmesiana a què havia estat convidat.

La vinguda última del Prof. Bonilla i San Martín a Barcelona fou pel febrer de 1924, en què, responent a la invitació de la Facultat de Filosofia i Lletres, donà a la nostra Universitat un curset de 5 conferències sobre Història de la Filosofia a Catalunya, el programa del qual fou el següent: I. Els orígens. La cultura filosòfica catalana a l'Edat Mitjana. Sant Pere Pasqual; Sant Ramon de Penyafort; Ramon Martí; Arnau de Vilanova. — II. Llull i el lulisme. — III. L'orientalisme filosòfic a Catalunya: Hasdai Cresques i altres pensadors. Francesc Eiximenis. — IV. El Renaixement català i la cultura històrico-filosòfica. Bernat Metge; Turmeda; Roiç de Corella. Els traductors. — V. La tradició escolàstica: Balmes; Mestres; Comellas. L'escola escocesa: Martí d'Eixalà; Llorenç; Codina i Vila. Altres direccions. Els contemporanis. Caràcter de la filosofia catalana.

Llavors també, acceptant l'oferiment de la tribuna de l'Ateneu Barcelonès, hi pronuncià una bella dissertació sobre les «Relacions entre les literatures peninsulars», donant idea de determinades influències mútues entre elles.

Per aquell mateix temps, havent el Directori militar adoptat certes mesures restrictives amb relació a l'ús del nostre idioma, fou en Bonilla qui, juntament amb els Srs. Gómez de Baquero, Ossorio i Gallardo i Dr. Marañón, secundà prestament la noble iniciativa del Prof. Sáinz Rodríguez d'adreçar al cap del Govern, en nom dels escriptors castellans, un manifest en defensa de la llengua catalana, el qual fou signat per gran nombre d'intel·lectuals madrilenys.

D'interès directe i especial per a la història de la cultura catalana del temps del Renaixement són l'article *Erasmus en España* («*Revue Hispanique*», 1907), que conté dades relatives a Catalunya i València, i el magnífic estudi sobre *Luis Vives y la Filosofía del Renacimiento*, que en 1903 publicà el Prof. Bonilla San Martín i que és una de les obres millors i de major volada d'entre la seva variada i abundosa bibliografia. En aquest volum de més de 800 planes, que representa una magna labor, és presentada la figura de Vives dintre l'ambient de la seva època, hi són explicats els aspectes i episodis principals de la seva vida i hi és exposada, relacionant-la amb ells, tota la seva admirable producció. Aquest llibre, que tant de servei ha vingut a fer per a l'estudi de la personalitat del gran filòsof i humanista valencià, va ésser el més extens i el més sòlid i erudit dels que escrigué el Dr. Bonilla, segons ja va remarcar justament Menéndez Pelayo, l'egregi polígraf que havia estat el seu gran Mestre. D'ell havia après en Bonilla a estimar la nostra cultura antiga, a interessar-se per la nostra literatura i per la nostra gent representativa, a seguir amb atenció el moviment de la nostra renaixença. Bonilla estigué particularment relacionat a casa nostra amb el grup de «L'Avenç» (amb el qual tingué també amistat l'Hinojosa). Amb en Massó i Torrents i amb en Foulché-Delbosc, formant tots tres part de la *Hispanic Society* de Nova York, publicaven, mercès a la protecció d'aquella entitat, la *Bibliotheca Hispanica*, en la qual han estat editats diversos textos antics catalans i castellans.

Fou Bonilla home de copiosa i variada lectura: posseïa una cultura extensa i complexa i estava dotat de fina sensibilitat. Tot amb tot, sorprèn certament, en examinar la llarga llista dels treballs del Prof. Bonilla San Martín, la diversitat gairebé inconnexa de llur caràcter; matèries ben distintes foren per ell tractades. Temes jurídics (així d'història del dret, com de teoria jurídica i de dret positiu, particularment de dret mercantil en el que era especialista i n'havia obtingut càtedra per oposició), temes literaris i filològics diferents, temes històrics i temes filosòfics, foren per ell tractats amplament en monografies, pròlegs, discursos i articles. La història literària i la història filosòfica d'Espanya foren, però, les seves matèries predilectes i en les que obtingué major reputació; essent molt de doldre que la mort prematura trunqués la seva labor orientada amb tanta més precisió com més avençava la seva vida. La càtedra d'Història de la Filosofia de la Universitat de Madrid, que obtingué en 1905, li havia estat estímulo per a dedicar d'una manera més concreta a seva funció intel·lectual a l'estudi de la història filosòfica d'Espanya, alhora, però, que altres aspectes de la seva activitat venien a distreure la seva atenció: car no sols alternava la tasca cien-

tífica i docent amb l'exercici de la professió jurídica com a advocat de la Borsa de Madrid, sinó que la seva intervenció en la vida pública, actuant intensament dintre el Consell d'Instrucció Pública, exercint un temps la Direcció general d'Ensenyament, i acomplint a les seves darreries missions oficials a Cuba, el distraueren forçosament de l'elaboració d'algunes de les seves obres erudites, iniciades ja unes i projectades almenys altres. Jove encara, a l'edat de 51 anys, quan havia obtingut ja importants distincions, entre les que sobresurten els títols de Doctor *honoris causa* que li conferiren les Universitats alemanyes de Würzburg i de Rostock i no gaire temps després d'haver estat festejat amb un homenatge (en el qual col·laboraren diversos dels seus amics de Catalunya), el Dr. Bonilla morí el dia 18 de gener de 1926 a Madrid, on havia nascut el 27 de setembre de l'any 1875. Amb la seva mort no van pas extingir-se els afectes cordials que ell s'havia guanyat. — F. V. T.

Alfred Morel-Fatio

El notable home d'estudi que va ésser tan fort hispanista tot al llarg de la seva vida activa, va morir a Versalles el dia 10 d'octubre de 1924. Havia nat a Strasburg el 9 de gener de 1850. Particularment al començament i a la fi de la seva vida d'erudit, va dedicar-la als estudis de literatura catalana; al centre va emprendre amb braó els de les castellana i portuguesa. En les seves crítiques, com a deixeble que era de Paul Meyer, tenia sovint la mà pesada. Altrament era afectuós en el tracte i tots els que l'hem conegut en els seus bons temps i no l'hem vist en la posta, conservem un record inesborrable d'aquell savi d'ulls intel·ligents i barba roja. El mestre Milà (segons pot veure's en el seu *Epistolari* publicat) sentia una fonda simpatia per aquell «joven erudito» i en Morel-Fatio d'aquells temps admirava l'home català que li trametia aquelles obres-carreus fonamentals.

La seva carrera va escolar-se d'aquesta manera. Tan bon punt sortit de l'Escola de Cartes en 1874 va entrar a la Biblioteca Nacional de París, disposat a la catalogació de manuscrits; en 1880 va encarregar-se-li un curs de literatures estrangeres a l'escola preparatòria per a l'ensenyança superior a Alger; durant el primer semestre de 1882 a 1883 va ésser suplent de Paul Meyer al Col·legi de França, que més endavant va ésser encarregat d'auxiliar, i més tard (1907) va ésser nomenat professor de llengües i literatures de l'Europa meridional al Col·legi de França. Des de molt aviat (1885) era secretari-tresorer de l'Escola de Cartes, càrrec que conservà fins a l'any 1907.

La millor contribució que podem dedicar a tan fort treballador consistirà en prendre nota lleugera dels estudis, publicacions de textos i crítiques que ha esmerçat en coses catalanes, no sense fer constar que els primers escrits publicats per en Morel-Fatio són justament crítiques de llibres catalans. — 1872. Cançons de la terra, de Briz, «Revue Critique d'Histoire et Littérature», pp. 186-190. — Biblioteca Catalana de M. Aguiló, «Revista di Filologia romanza», I, pp. 125-127. — Opúsculos inéditos del cronista catalán Pedro Miguel Carbonell... por Manuel de Bofarull, «Romania», I, pp. 250-254. — 1875. Estudios de Lengua Catalana, d'en Milà, «Romania», IV, pp. 288-289. — Genesi de Scriptura... «Romania», IV, pp. 481-482. — 1876. Relación del viaje hecho por Felipe II, en 1585, á Zaragoza, Barcelona y Valencia, escrita por Henrique Cock... y publicada... por Alfredo Morel-Fatio y Antonio Rodríguez Villa... — Carta de Juan Antonio Morell, dando noticias circunstanciadas de su célebre hija Juliana, «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», VI, pp. 195-199. — Fragment d'un conte catalan traduit du français, «Romania», V, pp. 433-465. — Les noves rimades. La codolada per M. Milà, «Romania», V, pp. 502-503. — 1877. Le Roman de Blanquerna. Notice d'un manuscrit du XIVème siècle appartenant à la Bibliothèque de M. Piot, «Romania», VI, pp. 505-528. — 1879. Arnaldo de Vilanova, médico catalán del siglo XIII, por M. Menéndez Pelayo, «Bibliothèque de l'Ecole des Chartes», XL, pp. 341-349. — La Comédie du Dant Allighieri per N'Audran Febrer..., «Romania», VIII, pp. 454-456. — 1880. Noticia sobre la colección de documentos relativos a la historia de Cataluña recogidos por G. Pujades con el nombre de Flosculi, «Revista de Ciencias Históricas», II, pp. 51-57. — Sur un prétendu fragment inédit de Desclot, «Romania», X, pp. 233-238. — Mélanges de littérature catalane. I. L'amant, la Femme et le Confesseur, conte en vers du XIVème siècle, «Romania», X, pp. 497-518. — Recull d'eximplis e miracles..., «Romania», X, pp. 277-281. — Baist, Version catalane de la Visió Tundalí, «Romania», X, pp. 299-301. — 1882. Rapport sur une mission philologique à Majorque, «Bibliothèque de l'Ecole des Char-